

**OSMANLI DEVLETİ'NDE
HAREMEYN VAKIFLARI
(16. ve 17. Yüzyıllar)**

Doç. Dr. Mustafa GÜLER

**ÇAMLICA
2011**

Bu eseri, merhum babam Faruk Güler ve 16 Mart 2002'de kaybettiđim
küçük ođlum Cemil Faruk'uma ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR / 9
ÖNSÖZ / 11
KAYNAKLAR HAKKINDA / 14

GİRİŞ

VAKIF MÜESSESESİ VE HAREMEYN HİZMETLERİNİN TARİHÇESİ

A-VAKIF MÜESSESESİ

- 1- Vakıfla İlgili Umûmî Bilgiler / 19
  - a-Vakfın Menşei / 20
  - b-Vakfın Çeşitleri / 25

- 2-Vakıfların İslâm Toplumunda İfa Ettiği Bazı Hizmetler / 27

B-HAREMEYN'İN İSLÂM DÜNYASINDAKİ EHEMMİYETİ

- 1-Haremeyn'in Târifi / 32
- 2-Mekke-i Mükerreme ve Kâbe-i Muazzama / 34
- 3-Medîne-i Münevvere / 39

C-HAREMEYN HİZMETLERİNİN TARİHÇESİ

- 1-Câhiliye Devri / 42
- 2-İslâm'dan Sonra Haremeyn / 44
- 3-Memlûklülerin Haremeyn Hizmetleri (659-923/1261-1517) / 49
- 4-Bazı İslâm Devletlerinin Haremeyn'e Yaptıkları Hizmetler / 52

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NİN

HAREMEYN'E YAPTIKLARI HİZMETLER

A-OSMANLI DEVLETİ'NİN MISIR VE HİCAZ'I İLHÂKI

- 1-Osmanlı-Memlûklü Çatışması ve Mısır'ın İlhâkı / 55
- 2-Hicaz Emîri'nin Osmanlı Hâkimiyetini Tanınması / 60

B-HAC YOLU VE HAREMEYN'DE GERÇEKLEŞTİRİLEN HİZMETLER

- 1-Hac Yolu Vakıfları / 64

- a-Hac Yolu Güzergâhları / 65
- b-Hac Yolunun Güvenliği / 66
- c-Hac Yolu Suresi / 71
- d-Ulaşım İçin Deve Tedârîki / 72
- e-Hac Yolunda Su Tedârîki / 74
- f-Giyecek Yardımı / 76
- g-Hac Yolunda Siyasî ve İdarî Düzenlemeler / 76
- 2-Haremeyn'de Gerçekleştirilen Hizmetler / 78
  - a-Su Vakıfları / 78
    - aa- 'Ayn-ı Zübeyde / 79
    - ab- Zemzem / 83
    - ac-'Ayn-ı Zerkâ / 83
  - b-Kisve Vakıfları / 87
  - c-İnşâ Faâliyetleri / 89
    - aa-Mescid-i Haram İçin Yapılan İnşâ Çalışmaları / 90
    - ab-Mescid-i Nebevî İçin Yapılan İnşâ Çalışmaları / 94
  - d-Haremeyn'de Mukaddes Mekânların Süslenmesi ve Aydınlatılması / 97
- 3-Eğitim, Sağlık, İmaret ve Sebil Vakıfları / 100
  - a-Haremeyn'de Eğitim Müesseseleri ve Vakıfları / 100
  - b-İmaret ve Dâruşşifâ Vakıfları / 105
  - c-Temizlik ve Hamam Vakıfları / 114

İKİNCİ BÖLÜM

HAREMEYN'DE YAŞAYANLARA YAPILAN VAKIFLAR

A- FUKARÂ VAKIFLARI / 117

- 1-Mekke ve Medîne'de yaşayan Fukarâ (Mücâvirin) / 131
- 2-Cemâ'atler / 132
  - a-Mekke'de Bulunan Cemâ'atler / 132
  - b-Medîne-i Münevvere'de bulunan Cemâ'atler / 132
  - c-Hariçten Gelip Yerleşen Cemâ'atler / 133

B-HAREMEYN'DEKİ VAZİFELİLERE YAPILAN VAKIFLAR

- 1-İdâre ve Hizmet Personeli / 134
- 2-Ehl-i Kur'an ve Ehl-i Du'â / 139

C-EŞRÂFA, SEYYİD VE ŞERİFLERE YAPILAN VAKIFLAR / 152

D-VEKÂLETEN HAC YAPTIRMAK MAKSADIYLA KURULAN VAKIFLAR / 156

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEŞİTLERİNE GÖRE HAREMEYN VAKIFLARI VE YILLIK HAREMEYN PAYLARI

A-HAREMEYN VAKIFLARININ TÜRLERİ

- 1-Bütün Geliri Haremeyn'e Şart Edilen Vakıflar / 159
- 2-Başka Şartlarla Berâber İçinde
Haremeyn'e Hizmet Şartı Bulunan Vakıflar / 160
- 3-Zürrî Vakıflar / 162
  - a- Evlâtlık Vakıfların Haremeyn'e İntikâli Meselesi / 163
  - b- Haremeyn'e İntikal Şartı Taşıyan Bazı Zürrî Vakıflar / 166
- 4-Haremeyn'e Tahsis Edilen Vakıf Arazileri / 168
  - a-Anadolu Eyaleti / 169
  - b-Rumeli Eyaleti / 172
  - c-Ereğli'de Haremeyn'e Vakfedilen Araziler / 173
  - d-Rûm Eyaleti / 175
  - e-Zü'l-Kadir Eyaleti / 177
  - f-Diyarbakir Eyaleti / 178
  - g-Şam Vilâyetindeki Vakıf Arazileri / 180
  - h-Gayr-i Müslim Köylerinden Haremeyn Tahsîsâtı / 182
- 5-Yörüklerden Alınan Haremeyn Tahsîsâtı / 183
- 6-Kiraları Haremeyn'e Vakfedilen Ev ve Dükkânlar / 185

B-DEŞİŞE VAKIFLARI

- 1-Deşîşe ile Alâkalı Bazı Uygulamalar / 188
- 2-Deşîşe Vakıflarının İdâresi / 193
- 3-Mısır'ın Haremeyn Hizmetlerindeki Yeri ve Önemi / 195

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HAREMEYN VAKIFLARININ İRSÂLİ VE VAKIF KURUCULARI

A-SURRE / 199

- 1-Surrenin Tevzii / 202
- 2-Surre Tahsilatının Yapıldığı Vakıfları Havî Defterler / 203
- 3-Gönderildikleri Merkezlere Göre Surre / 209
  - a-İstanbul Surrei / 209
  - b-Şam Surrei / 209
  - c-Mısır Surrei / 213

- 4-Surrenin İdâresi ve Dağıtımı / 214
5-Surre Görevlileri / 216
6-Mahmel İrsâli / 216
B-Haremeyn'e Gönderilen Yıllık Meblağlarla
Alâkalı Bir Değerlendirme / 218
1-Tedâvüldeki Paralar / 219
2-Yıllık Haremeyn'e Gönderilen Paralar / 222
C-KURUCULARINA GÖRE HAREMEYN VAKIFLARI / 224

BEŞİNCİ BÖLÜM

HAREMEYN VAKIFLARININ İDÂRESİ

- A-Haremeyn Evkâf Nezâretinin Kuruluşu / 231
B-Nezâretin İşleyişi ve Yapısı / 238
C-Haremeyn Vakıflarının Muhâsebesi / 241
D-Haremeyn Vakıflarının Vergi Muâfiyeti / 246
E-Osmanlı Sultanlarının Haremeyn Hizmetlerine
Verdikleri Önem / 251
SONUÇ / 257
BİBLİYOGRAFYA / 261
EKLER / 283
DİZİN / 304